

СУБ'ЄКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРАХОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Виокремлено суб'єкти страхового підприємництва – страхові підприємства, товариства взаємного страхування, філії страховиків-нерезидентів. Розглянуто особливості їх діяльності, що дозволяє окреслити перспективи розвитку страхового бізнесу України.

Ключові слова: суб'єкт страхового підприємництва, страхові підприємства, товариства взаємного страхування, філії страховиків-нерезидентів.

Annotation. Subject of insurance enterprise – insurance enterprise, union of reciprocal insurance, branches of non-resident insurers are defined. Peculiarities of their functioning which allow to outline prospects of insurance development in Ukraine are considered.

Key words: subject of insurance enterprise, insurance enterprise, union of reciprocal, branches of non-resident insurers.

Вступ. Для здійснення підприємництва в Україні створюються підприємства різних організаційно-правових форм. Страхове підприємництво характеризується своїми суб'єктами. Слушним, як нам видається, є твердження Г.Піратовського, який зазначав, що суб'єкт страхового бізнесу за багатьма ознаками є специфічним суб'єктом підприємницької діяльності, який суттєво відрізняється як від суб'єктів господарювання реального сектора, так і від інших фінансових установ, а отже, потребує особливого управління функціонуванням та розвитком [1, с.21]. Сьогодні вітчизняна страхова наука частіше вивчає та аналізує діяльність страхових компаній як учасників страхового ринку, а не як суб'єктів страхового підприємництва.

Постановка завдання. Деякі особливості суб'єктів страхового підприємництва вивчали Г.Піратовський, С.Осадець, М.Мних, О.Залетов тощо. Їх увага була зосереджена на принципах організації діяльності страхових компаній. Однак і досі немає цілісного дослідження суб'єктів страхового бізнесу, їх характеристик та ознак. Тому існує об'єктивна необхідність у виділенні та вивченні суб'єктів страхового підприємництва України.

Результати. Відповідно до чинного законодавства України у сфері страхової діяльності функціонують [2]:

- страховики (перестраховики);
- товариства взаємного страхування.

Страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових посередників.

На нашу думку, суб'єктами страхового підприємництва є: страхові підприємства (страховики), товариства взаємного страхування, філії страховиків-нерезидентів. Законодавство України визначає страховиками фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [2].

Страхова компанія, страховик, страхова організація – слова, які позначають діяльність юридичної особи, яка має ліцензію на здійснення страхової діяльності. У вітчизняній науці в переважній більшості використовуються саме ці поняття, хоча зустрічається й термін страхове підприємство [3, с.98]. У нашому дослідженні схилиємось саме до терміна “страхове підприємство”, а використання терміна “страхова компанія” пояснюється поширенням міжнародної термінології у нашій країні.

У фінансовій науці подаються різні тлумачення страхового підприємства та єдиних підходів до його розуміння не існує: в одних визначеннях не вказується мета створення і

функціонування страхового підприємства, в інших – хоча і вказується мета діяльності страхового підприємства, але механізм формування прибутку є викривленим. Так, страхові компанії створюються з метою одержання прибутку та використання його в інтересах засновників за рахунок розміщення страхових резервів і надання послуг зі страхування, перестрахування та страхового посередництва [4, с.17]. Як джерело прибутку перш за все розглядається розміщення страхових резервів, а вже потім – надання страхових послуг. Такий підхід автора ми не поділяємо.

Даючи тлумачення терміна “страхове підприємство”, необхідно виділити такі основні аспекти:

- 1) страхове підприємство – це фінансова установа;
- 2) мета діяльності – отримання прибутку, що вирізняє страхове підприємство від товариства взаємного страхування, в якого мета діяльності є дещо іншою. З цього приводу відомий теоретик А.Манес зазначав, що історія страхування підтверджує, що не стільки прагнення до єдності, як прагнення до наживи створило сучасну розвинуту страхову справу [5, с.30];

- 3) предметом безпосередньої діяльності страхового підприємства може бути – страхування, перестрахування, фінансова діяльність, пов’язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Уважаємо, що основною діяльністю страхового підприємства є надання страхових послуг, без реалізації яких не можна формувати й розміщувати страхові резерви, а також, в окремих випадках, здійснювати перестрахування.

На страховому ринку працюють страхові підприємства, одні з яких здійснюють перестрахування від випадку до випадку, лише за окремими договорами, а інші – страховики, що постійно займаються перестрахуванням.

Згідно з законодавством страховик (перестраховик) України має право приймати ризики в перестрахування лише з тих видів обов’язкового і добровільного страхування, на проведення яких він отримав ліцензію. Одночасно отримана ліцензія дає право на проведення перестрахування за ліцензійним видом страхування. Отже, будь-яке страхове підприємство може здійснювати перестрахування ризиків із того виду страхування, на яке воно має ліцензію. Окремі страхові підприємства на етапі свого створення позиціонують себе як перестрахувальні підприємства, свідченням чого є їх відповідні назви.

Отже, страхове підприємство – фінансова установа, яка надає послуги фізичним і юридичним особам щодо страхового захисту їх майнових інтересів із метою отримання прибутку.

Унікальною організаційною формою страхового підприємництва є товариства взаємного страхування (ТВС), які створюються громадянами та юридичними особами з метою страхового захисту своїх майнових інтересів. На унікальність такої організаційної форми страхового підприємництва звернув увагу на початку XX ст. німецький професор А.Манес, який писав, що акціонерні товариства використовуються майже у всіх галузях економіки, взаємні товариства – виключно у страховій діяльності [5, с.32].

Аналіз показує, що діяльність товариства взаємного страхування та страхового підприємства мало різниться. Основна відмінність – механізм реалізації рішень страхувальників, які є колективними власниками такого товариства. Серед особливостей товариства взаємного страхування наведемо такі:

- пропонується страховий захист майнових інтересів лише тих осіб, які є його членами – одночасно страхувальниками та співвласниками, а об’єкти страхування, страхові суми та умови сплати страхових премій визначаються з урахуванням особливостей кожного члена товариства;

- склад учасників такого товариства є однорідним (переважно товариства утворюються серед представників однакових чи схожих професій);

- наявність більш ніж одного учасника такого товариства. Законодавство деяких західних країн встановлює обов’язкову мінімальну кількість учасників – більше двох, як

наприклад, у Німеччині. У деяких інших країнах – достатньо двох зацікавлених осіб (провінція Квебек у Канаді);

- частину страхових резервів товариство використовує для кредитування чи інвестування проектів;
- такі товариства не можна купити, продати чи впливати на їх внутрішню політику.

В Україні правове регулювання діяльності товариств взаємного страхування вкрай недосконале, цілковито невизначене їх правове становище. Згідно з Постановою “Про затвердження Тимчасового положення про товариство взаємного страхування” №132 від 1.02.1997 р. товариством взаємного страхування є юридична особа – страховик, створений відповідно до Закону України “Про страхування” з метою страхування ризиків членів цього товариства [6]. Тобто ТВС – об’єднання фізичних і юридичних осіб, створене на основі добровільної угоди між ними для страхового захисту своїх майнових інтересів.

Сьогодні на світовому ринку переважають акціонерні страховики (роль товариств взаємного страхування на європейському страховому ринку помітно зменшується), а також простежується тенденція до перетворення ТВС в акціонерну організаційну форму страхового підприємства. Хоча в історії страхового бізнесу були часи, коли акціонерні страховики реорганізовувалися у ТВС: в одних країнах – це початок ХХ ст. (США), в інших – середина ХХ ст. (Канада, Великобританія; зокрема у 50-60-х рр. п’ять канадських акціонерних компаній зі страхування життя перетворилися у ТВС, щоб захистити себе від іноземних компаній, а сьогодні ці компанії – знову акціонерні). Як бачимо, зміни ринкової кон’юнктури створюють сприятливі умови чи то для акціонерних страховиків, чи то для ТВС, що і приводить до організаційно-правових перетворень у страховому бізнесі.

Такі перетворення відбуваються і сьогодні, бо на світовому ринку формуються нові організаційно-правові форми страхового бізнесу, що поєднують у собі принципи діяльності акціонерних страхових підприємств і товариств взаємного страхування. Це:

- Взаємна холдингова компанія: ТВС передає всі повноваження щодо ведення справ акціонерному страховику, який і здійснює страхову діяльність. У свою чергу ТВС стає холдинговою компанією, яка контролює діяльність акціонерного страховика, але не надає страхових послуг. Акціонерний страховик може здійснювати випуск акцій для додаткового залучення капіталу, але обсяг такого випуску є обмеженим, бо ТВС зберігає контроль. Така організаційно-правова форма страхового бізнесу існує у США та в окремих країнах Європи, зокрема в Австрії, де з 1991 р. ця форма закріплена законодавчо.

- Товариство взаємного страхування створює своє дочірнє страхове підприємство акціонерної форми. Материнська компанія (ТВС) за рахунок акціонерного капіталу може купувати інших акціонерних страховиків чи об’єднуватись з іншими ТВС; пропонувати клієнтам більшу кількість страхових послуг, ефективніше використовувати канали продажу і дотримуватись вимоги – поділу щодо страхування життя та інших ризикових видів страхування.

- Міжнародні альянси ТВС, які здійснюють діяльність в інших країнах. Їх переваги – це потужніші фінансові можливості, міжнародна диверсифікація. Прикладом такого альянсу є Eugeko – міжнародний альянс, утворений у 1992 р. чотирма товариствами взаємного страхування з різних європейських країн, а в 1999 р. до його складу ввійшло ще чотири ТВС.

До суб’єктів страхового підприємництва належать і філії страховиків-нерезидентів, які матимуть право здійснювати страхову діяльність на Україні через п’ять років після вступу нашої країни до Світової організації торгівлі. Українське законодавство чітко визначає умови, за яких страховик-нерезидент має право відкривати на території України свої філії [7].

Не належать до суб’єктів страхового підприємництва об’єднання страховиків, які є учасниками страхового ринку. Вони створюються страховими підприємствами на добровільній основі задля задоволення спільних інтересів, координації їх діяльності,

захисту їх інтересів і здійснення спільних програм. Згідно із законодавством об'єднання страховиків не може займатися страховою діяльністю, а отже, не є суб'єктом страхового підприємництва.

Таким чином, до суб'єктів страхового підприємництва доцільно включити страхові підприємства, товариства взаємного страхування, філії страховиків-нерезидентів. Страхові підприємства пропонують страховий захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб задля отримання прибутку. Функціонування товариств взаємного страхування характерне лише для страхового бізнесу, а їх мета – страховий захист майнових інтересів його учасників. Філії страховиків-нерезидентів – майбутні суб'єкти страхового бізнесу України, діяльність яких матиме значний вплив на розвиток усього фінансового ринку. Успішність функціонування суб'єктів страхового підприємництва залежатиме від державного регулювання та визначення місця кожного на страховому ринку.

1. Піратовський Г.Л. Страховий бізнес: управління розвитком: Монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2006. – 254 с.

Яворська Т.В. Суб'єкти та особливості страхового підприємництва в Україні

11 р

3. Мних М.В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика: Підручник. – К.: Знання України, 2006. – 284 с.
4. Залетов О. Специфіка страхового ринку України // Галицькі контракти. Додаток “Конкретно о страховании в Украине”. – 2001. – №36. – С.15–18.
5. Манэс А. Основы страхового дела. Перев. с нем. под ред. и с допол. М.И.Ушакова. – С.-Пб., М.В.Кечеджи-Шаповалов, 1909. – 173 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Тимчасового положення про товариства взаємного страхування” №132 від 1 лютого 1997 р. – Доступний з: < [http: www. rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
7. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” №2774-IV від 07.07.2005 р. – Доступний з: < [http: www. rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).